

הרב נחום גרינוואלד

"השתלשלות", לפי הרמ"ק והאריז"ל לאור החסידות

אוצר החכמה

שני פנים ב'צמצום'

בגליונות הראשונים של 'היכל הבעש"ט'¹ הארכנו לבאר את מהות הצמצום והאור לפי שיטת החסידות, ובמיוחד ניסינו לבאר את השקפת החסידות על הצמצום שאינו כפשוטו. כזכור, ה'צמצום' הוא מחידושיה היסודיים של קבלת האריז"ל שגילה מושג זה שהמקובלים שקדמו לו לא דברו עליו כלל². במאמרים דלעיל התייחד הדיבור על הצמצום כיסוד לבריאת העולמות, על פי דברי אריז"ל הידועים עצמם³:

"דע כי טרם שנאצלו הנאצלים ונבראו הנבראים היה אור עליון פשוט ממלא כל המציאות ולא היה שום מקום פנוי בבחי' אורי ריקני וחלל אלא הכל היה ממולא מן אור א"ס פשוט ההוא ולא היה לא בחי' ראש ולא בחי' סוף אלא הכל היה אור א' פשוט שוה בהשוואה א' והוא הנק' אור א"ס וכאשר עלה ברצונו הפשוט לברוא העולמות ולהאציל הנאצלים להוציא לאור שלימות פעולותיו ושמותיו וכינויו אשר זאת היה סיבה בריאת העולמות... הנה אז צמצם את עצמו א"ס בנקודה האמצעית אשר בו באמצע אורו ממש..."

מפשטות הדברים הללו נראה, שמטרת הצמצום היא ליצור כביכול "חלל" ו"מקום פנוי" עבור מציאות העולמות והנאצלים, שכן בהיות אור אין סוף ממלא את הכל, אין כביכול מקום ליישות ומציאות עצמאית. נקודה זו הורחבה והוסברה בארוכה לעיל שם.

אולם באמת בחסידות מצוי פן נוסף ויסודי במשמעות מהות הצמצום ומטרתו.

במדה רבה מדובר ברעיון יסודי, המאיר את כל אופק קבלת האריז"ל באור מיוחד, ובאור זה יתחדדו ויתלבנו כמה מקוי ההבדל העיקרוניים בין קבלת אריז"ל לבין קבלת הרמ"ק, ואף ישמש לכעין מבוא לכניסה בשערי תורת השתלשלות של הקבלה והחסידות.

ברם, כדרכם של רעיונות-יסוד בחסידות, שבגלל סגנון הדרושים החסידיים, שעיקרם הדגשת לימוד לשם התבוננות ואינם כתובים בצורה מסודרת, אין הרעיונות מובחנים ומחודדים מספיק, ולכן גם יסוד זה, למרות היותו מובא פעמים רבות בכתבי היסוד של אדמו"ר הזקן, עדיין זקוק לחידוד רקעו של היסוד, ומשמעותו במסגרת קבלת אריז"ל.

1. ראה 'היכל הבעש"ט' גליון א עמ' ל' ואילך, גליון ב' עמ' מה, גליון ג' עמ' ל', גליון ד' עמ' לא. לציין ולהבהיר שאין מאמר זה המשך למאמרים הנ"ל, והוא דן כאן בצורת השתלשלות לפי החסידות.

2. ראה שם גליון א' הערה 2.

3. עץ חיים ה"א ש"א ענף ב.

לפי יסוד זה, אין מטרת הצמצום רק עבור נתינת מקום למציאות העולמות או היישות שהיתה בלתי אפשרית כאשר האור אין סוף מילא את הכל, אלא גם עבור עצם המשכת והאצלת "סדר השתלשלות".

מאי משמע?

האצלה והשתלשלות: בין הרמ"ק והאריז"ל

לצורך הסברת הדברים עלינו להקדים כמה מלים אודות מהות הקבלה. יסוד היסודות של תפיסת הקבלה ביחס לגילוי אלקות הוא, שהקב"ה פועל ומתגלה באמצעות עשר ספירות. וכאן צמחו להן שתי שיטות יסודיות בקבלה. שיטת הרמ"ק לעומת שיטת אריז"ל.

במדה רבה קבלת הרמ"ק נחשבת כקבלה 'מסכמת', שסיכמה והכריעה ויישבה את הסתירות והשאלות שהיו תלויות בחלל הקבלה מאז התגלותה. בספרו הגדול 'הפרדס' סידר וליבן הרמ"ק את כל הסוגיות העמוקות במהות הספירות ובמהות ה'כתר', ובשאר הנושאים המסובכים, ובשפה ברורה וצחה נתלבנו הדברים באופן בהיר וברור. אך עוד באותו דור, כאשר הרמ"ק סיכם את כל מורשת הקבלה שלפניו, הופיע אורו הגדול של האריז"ל, וגילה דברים חדשים מפי אליהו בכל מערכת הקבלה, ובהרבה מובנים כמעט פנים חדשות באו לכאן, ועד שתורת האריז"ל האפילה על תורת הרמ"ק, והוכרעה ההלכה כמותו בכל דיון ודיון.

הרבה חידושים חידש האריז"ל על הרמ"ק, ונפרטם כאן אחד אחד, אך לצורך מאמרינו נדון כאן כעת רק בשני דברים יסודיים.

הרמ"ק בספריו מתאר את סדר ההתגלות לפי המוכר בקבלה מאז ומקדם. מקור הכל הוא האין סוף בעצמו שממנו תוצאות חיים, והוא מכונה 'המאציל', ואח"כ ישנה מדריגת ה'כתר', ואח"כ הנאצלים שהם העשר ספירות. וכל תורת הרמ"ק באה לברר היטב היאך הכתר מתגלה מהאין סוף, כמה הוא מזוהה עם האין סוף וכיצד הוא משפיע לנאצלים שהם הספירות; ואח"כ הוא מברר את סדר הספירות והופעתם זו מתוך זו, ומהי מהות כל ספירה וספירה. בבירורים עמוקים מאד מתבררים דברים אלו בתוך ספרו הגדול 'פרדס רימונים' ובשאר ספריו.

בקצרה ניתן לומר ולסכם, שסדר הופעה זה, כפי שהרמ"ק בעצמו כותב במקומות רבות בספרו⁴, הינו סדר של "עילה ועלול", כלומר, שכל דרגה קשורה זו בזו ונובעת זו מזו, ומדריגת הכתר נובעת מאת המאציל אין סוף ב"ה, וממנה נובעות שאר הספירות, והן אחוזות זו בזו כשלשלת של חוליות, שאחת היא בגדר 'עילה וסיבה' לאותה הבאה ממנה שהיא בגדר 'עלול'. וכטבע של "עילה ועלול", הרי העילה והעלול קרובים לזה זה

4. ראה לדוגמא ספר 'פרדס' שער סדר עמידתן פ"ח וכהנה רבות.

במהותם ובמציאותם, ולפיכך אחד מהווה 'גורם' לשני, שכן פשוט ששני דברים רחוקים זה מזה אין אחד מהם יכול להיות סיבה ועילה לשני, כשם שלא יעלה על הדעת ששכל יהפוך לעילה להמצאת פרי עץ מאכל, כי רק שני דברים שטבעם קרוב הרי אחד מהווה גורם ועילה לשני.

יוצא איפוא, שלפי הרמ"ק, הכתר קרוב למאציל, והוא אף חלק מהויותו כביכול, וכן הספירות מתפתחות הימנו על יד הסתרת והעלמת הכתר.

לעומתה באה שיטת האריז"ל, שגילה מערכה חדשה לגמרי בקבלה.

(א) ראשית, לפי האריז"ל כאשר התחילה האצלה הי' 'צמצום', שכאמור הרמ"ק והמקובלים שקדמוהו לא הזכירו אותו כלל, בכל תהליך ההאצלה שלהם.

(ב) אחרי זה ישנו 'קו' ו'חוט' המתגלה אחרי הצמצום (ולפי קבלת מהר"י סרוג שקיבל מהאריז"ל, יש גם 'רשימו'⁵).

(ג) מלבד זאת גילה האריז"ל את צורת האצלה לפי תבנית ה"אדם", שהאריז"ל מכנה בתואר "אדם קדמון". ובעצם כל כתבי האריז"ל הינם תיאור של ציור אדם זה, שמהווה הבסיס והצורה לכל 'השתלשלות'. לפי דבריו הרי 'אדם קדמון' הוא המתגלה אחרי הצמצום כראשית האצלה, שממנו רק מתגלה מדריגת 'עתיק יומין', ומדריגת ה'כתר', וספירות דאצילות. סדר התגלות זו נקרא בפי המקובלים⁶ גילוי פרצופים, היינו פרצוף המקיף של 'אדם קדמון' לעומת ההתגלות המוגבלת של הכתר והספירות בלבד.

(ד) ענין נוסף הוא שני סוגי אורות שהתגלו אחרי הצמצום, אור מקיפי ואור פנימי, ושני סוגי אורות אלו מלווים את סדר האצלה כולו.

[מלבד זאת התחדשו לפי האריז"ל, (ה) שתי הצורות של הופעת האורות, של תוהו ו'שבירת הכלים' ותיקון, (ו) וכמו כן, מה שקרה בעקבות זה, שהניצוצות התפזרו בכל הבריאה כולה, ולכן קיימת כל עבודת בירור הניצוצות, שאינה מוזכרת כלל בקבלה שלפני האריז"ל. ואכמ"ל⁷].

כעת נשאלת השאלה, מהו היסוד העיוני לשתי שיטות אלו.

ברור שמדובר בשני מראות שונים, שכן התגלה למקובלים הקדומים, ולרבינו הקדוש האריז"ל התגלה באופן אחר, אך בוודאי זה עצמו צריך הסבר, מה גדרם של הדברים.

5. ראה 'עמק המלך' בתחילתו. ואכמ"ל.

6. ראה להלן הערה 7.

7. ראה 'אגרות קודש אדמו"ר מהר"ש' עמ' צד בארוכה. ועיי"ש בהערה ד"ה כמ"ש באגה"ק והמצוין שם.

בספרים קדומים מובא⁸, שההבדל בין קבלת הרמ"ק לקבלת האר"י הוא, שקבלת הרמ"ק היא בבחינת תוהו, ואילו קבלת האריז"ל היא בבחינת תיקון, אך פשר הדברים צריך הסבר.

הכרת הפשיטות של אין סוף לפי האריז"ל

החסידות מסבירה את ההבדל כך לפי דרכה⁹:

לפי החסידות כל יסוד הקבלה הוא לבסס ולבאר את ענין אחדות השם ופשיטות (כיצד הוא מושלל ומופשט מכל גדר וצורה) על טהרתה. ובזה גופא גילתה קבלת האריז"ל הכרה עמוקה יותר בפשיטות אחדותו ית'. לשון אחר, ההבדל בין הרמ"ק לבין האריז"ל הוא בעוצם הכרת והשגת הפשיטות של הקב"ה כביכול.

לפי האריז"ל - על פי הבנת החסידות - אי אפשר שהופעת ה'כתר' וכל שכן שאר הספירות, תהיה בדרך השתלשלות מאת האין סוף, שהרי הספירות הן מהויות מוגדרות, וגם ראשית הספירות שהיא ספירת החכמה, למרות שהיא מופשטת מאד, וחסרה כל יישות, הרי עצם הדבר שמדובר בתואר חכמה כבר מגדיר אותה בדקות דקות. וכל דבר מוגדר אינו יכול להשתלשל בסדר של "עילה ועלול" מדבר בלתי מוגדר בעצם. ומכיון שהאין סוף הוא מושלל בתכלית מכל הגדרה, והוא פשוט בתכלית, לא ייתכן שבאמצעות השתלשלות תווצר מדריגת חכמה. מדבר חסר מציאות לא יכולה להיווצר שום מציאות

8. ראה 'עמק המלך' בהקדמה: "הגם כי משה אמת ותורתו אמת בעולם התוהו שהוא עולם הבלימה לא זולת". ויש מקורות שכך אמר האריז"ל בעצמו. ועיין הקדמת 'פלח הרימון' לרמ"ע מפאנו: "כי הוא דרש כל ימיו בעולם הבלימה... אמנם האריז"ל הי' דורש ביסודי האידרא וספרא דצניעותא שהן עוסקים במתקלא ממש".

וראה ספר 'יודעי בינה' להרמ"ז לזוהר ח"א עמ' ע"ב: "והוא ע"ה [הרמ"ק] כתב כן מפני שלא נגלו סוד ההתלבשות שהוא תיקון העולמות שהוא הוא מן הסודות והסגולות המופלאות שבו נודעה גדולת חכמת האר"י ורוח קדשו". אולם ראה ב'מאמרי אדמו"ר הזקן לש"ס זוהר תפלה' עמ' תנו: "קבלת הרמ"ק ז"ל ואין הפרש בינו לקבלת האריז"ל אלא שזהו בסוד הנקודות לבד דהיינו רק י"ס ולא שתתחלק הנקודות ליי"ס כמו כתר שבחכמה וחסד שבחכמה שאז נקראים ספירה וכשכלולים מבי"ע נק' פרצוף שזהו עיקר קבלת האריז"ל אבל בכלל מאתיים מנה דממילא יש בו כוונת האריז"ל וד"ל".

(ולכאורה במקורות שבהערה הבאה, מפורש כמבואר בפנים, שיש מחלוקת יסודית ביניהם. וגם לא זכית להבין, היאך כתבי הרמ"ק הם בגדר מאתיים של כתבי האריז"ל. וצע"ג).

ההבחנה של החסידות שהתבארה בפנים אינה מופיעה בשום אחד ממקורות הנ"ל.

9. הדבר הוא יסוד נפוץ בכתבי רבינו הזקן. ראה תניא פמ"ח. שער היחוד והאמונה מפרק ז' ואילך. וראה בארוכה מאמרי אדה"ז ענינים עמ' רפ"ה ואילך. וראה במיוחד, כאשר מעמיד את שיטת הרמ"ק מול האריז"ל ומציין בהדיא שכך שמע מהבעש"ט והמגיד, ב'מאמרי אדה"ז תקס"ג' עמ' שיח ואילך: "אבל באמת לפי הקבלה של האריז"ל (ובעש"ט והרב המגיד דמעזריטש)". וראה 'מאמרי אדמו"ר הזקן לש"ס זוהר תפלה' עמ' תלט. ועיין ב'מאמר השפלות והשמחה' להגה"ק רבי יצחק אייזיק הלוי מהאמיליע סי' עב שמבאר בארוכה ובעמקות ההבדלים בין שיטת הרמ"ק והאריז"ל והחסידות. עיי"ש.

כלל. ולא רק ספירת החכמה אלא אפילו גם מדריגת 'אדם קדמון' לא יתכן שתתגלה דרך השתלשלות מסודרת מדרגה לדרגה, שלב אחר שלב.

[ובענין זה חלוק כידוע הרמב"ם, הסבור שניתן לכנות את הקב"ה כמי ש'הוא היודע והוא הידוע'¹⁰, ואעפ"י שדרגה זו היא למעלה מכל שכל אנושי ומושללת ממנו בתכלית, בכל זאת, בשם שכל יכונה. וראה תניא פ"ב בהגהה, וב'דרך מצותיך' מצות האמנת אלקות בארוכה, שמביא שם שיטת מהר"ל מפראג, וכך דעת האריז"ל על פי הקבלה].

עד כדי כך רחוקה מדת החכמה מפשיטות א"ס, עד שהחסידות קובעת, שאין שום הבדל בין מדריגת החכמה של האצילות לבין מציאות גשמית וגופנית. שכן הא"ס אינו ממהות פשיטות של 'שכל' שלמרות היותו מופשט מכל גשם, הרי בכל זאת יש לו ציור מוגדר, אלא א"ס אינו בכלל בגדר ציור, ולכן כשם שדבר גופני ודבר שכלי אין כל יחס ביניהם, עד שגם שלילת הגשמיות משכל היא לגמרי מגוחכת, ובלשון הידוע של אדמו"ר הזקן "כאומר על החכמה רמה ועמוקה שאי אפשר למששה בידים מפני עומק המושג שכל השומע יצחק לו לפי שחוש המישוש אינו מתייחס ונופל אלא על עשייה גשמית הנתפסת בידים", כך שלילת חכמה מא"ס היא מגוחכת לגמרי.

[ובאמת חובה להבהיר, שפשוט הדבר שאי אפשר כלל להשוות כלל המרחק והפער שבין חוש המישוש לשכל עמוק לבין פשיטות א"ס למהות החכמה, שכן אם כי יש מרחק עצום ואדיר בין שכל לדבר מוחשי וממשי, ואינם על אותו מישור של קיום, הרי בכל זאת הצד השווה שביניהם ששניהם הם הוויות בעלי הגדרה וצביון מסויים, רק שזה מופשט וזה מגושם וממשי, אך הרי פשיטות של א"ס אינו בגדר של הוויה מוגדרת כלל, ואילו חכמה היא מהות מוגדרת, ובכן הרי אין שום צד משותף בשום צד שהוא, שהרי זה אינו מצוי בשום מישור שהוא ואילו זה מצוי בעולם חכמה ומוגדר על פיה].

לפיכך בא האריז"ל וקובע, שבכדי שאכן תיווצר ותתגלה ספירת החכמה, הרי אין זה יכול להתאפשר אלא על ידי 'צמצום'. ומהו ה'צמצום'? ה'צמצום' 'מנתק' באופן מוחלט את ההמשכיות, ויוצר מציאות חדשה, בחינת יש מאין.

נמצא, שלפי האריז"ל, אין ההשתלשלות המשך טבעי כביכול של התגלות מהא"ס, אלא במובן מסויים מדובר בהוויה ויצירה מחודשת. ויסוד זה הוא בניגוד מוחלט לקבלת הרמ"ק, שכן לפי הרמ"ק כל גילויי הספירות הינם הורדת מדריגה, מדריגה אחר מדריגה, אך בהמשך אחד בלי 'נתק' בינתיים.

בין 'הורדת השכל' ל'צמצום מוחלט'

הדברים יובנו באמצעות משל להתגלות חכמה של חכם. מובן ופשוט אשר כל חכם, בכל דרגה שהיא, באם הוא רוצה להרצות מחכמתו לקהל השומעים, יש תהליך של 'הורדת

10. הל' יסודי התורה פ"ב ה"י.

החכמה' מכפי שהיא במוחו, בכדי לעשותה ראויה להתקבל בלב השומעים. שהרי פשוט שכל רעיון שאדם מעלה במוחו אי אפשר להעבירו למקבל בלי להגבילו לפי מדת המקבל. דבר זה תלוי כמובן ברמת החכם ורמת המקבל, וככל שהחכם חכם גדול יותר, כך נדרש ממנו מאמץ יותר גדול ל"הוריד" השכל לרמת המקבל.

להיות 1234567

כיצד מבצע החכם את ה'הורדה'? שלב אחרי שלב, דרגה אחרי דרגה. סברה אחת מולידה משל מסויים, ומשל זה מוליד סברה 'נמוכה' ופשוטה יותר, וסברה נמוכה זו מולידה סברה פשוטה עוד יותר, וכך באיטיות ובזהירות רבה נוצרת מערכה שלימה של יסוד המבוסס על יסוד, סברא על סברא, עד שהשכל מובן למקבל פשוט. מובן מאליו, שאם המשפיע לא יהי' זהיר ולא יקפיד לבנות את 'שיעורו', שלב אחרי שלב, וידלג מיד להביע את ההסבר שבמוחו, מבלי שהסבר זה יישען על הסבר מוקדם, לא יבין התלמיד דבר. צורה זו של פיתוח הדברים היא בסדר של 'עילה ועלול', שדיברנו עליו, ולפי הרמ"ק כך התגלה סדר השתלשלות מן המאציל לנאצלים.

אך כל זה נכון בחכם שדורש דברי חכמה ומעוניין להסבירה למקבלי ושומעי לקחו. במצב כזה אפשר לקחת חכמה מופשטת מאד ול'הלבישה' במשלים ודוגמאות וסברות, עד שהיא נהפכת לחכמה פשוטה המתקבלת על הדעת.

אך הבה נצייר לעצמינו אדם שראה חזיון מדהים, שאין לו אח ורע ושום דמיון, וינסה להעביר חזיון פלא זה לקהל שומעים.

כיצד יעביר לקהל שומעים חזיון זה? הרי אין לו שום משלים ומקבילות, השוואות או דמיונות, שהרי הדבר אינו 'שכל' אלא חזיון לא שכלי בעליל, וכיצד יהפוך חזיון ומראה על-שכלי לשכל? וכי תיאור מקצת החזיון יהפוך אותו מחזיון להגיון? וכי תיאור צד מסויים בלבד ישנה את מהותו? אדם כזה נגזר עליו שיישאר בחוויית חזיון זה, מבלי שיצליח להתחלק בה עם אחרים.

אם אדם רוצה להעביר ולו משהו מחזיונו, הוא חייב למצוא בחזיון זה משהו הגיוני שמסתתר בתוך החזיון ושאינו חלק ממנו, ורק פרט זה בלבד להעביר לשומעיו. איך יתגלה אליו הגיון זה? הוא חייב להשכיח מעצמו את כל החזיון ולהתנתק ממנו כליל, ורק אז הוא יכול אולי למצוא או להמציא משהו שאולי מזכיר קצת את חזיון ההוא ולהעבירו לשומעים. אך כמובן עצם פעולת השכחה יוצרת כאן מציאות חדשה. עד השכחה הי' כאן חזיון פלאים וכעת החזיון נשכח ומדובר בהגיון שהוא מהות אחרת מחזיון. פעולת השכחה זו היא היא משל ל'צמצום' שמדבר עליו האריז"ל.

לפי האריז"ל, מפני פשיטות הא"ס שאינו חלילה ממין החכמה כלל, הרי בכדי שיווצר סדר השתלשלות, לא מספיק תהליך של 'הורדה' אלא הדבר מחייב צמצום מוחלט, ועל כן העמיד האריז"ל את הצמצום כפעולה ראשונה בכל תהליך ההתגלות של סדר ההשתלשלות.

השאלות המתעוררות לפי האריז"ל

אולם הבנה זו עצמה מעוררת שאלות עצומות וגדולות, שכן לפי זה ההשתלשלות אינה אלקות ח"ו שהלא חל כאן נתק מוחלט בין המאציל לבין האצילות, אך הרי ברור ופשוט בכל מלכת הקבלה שכל ההשתלשלות עד ספירות 'מלכות דאצילות' הריהי אלקות ממש, ומאוחדת באיחוד גמור עם האין-סוף?¹¹ התינח לפי הרמ"ק, הרי מכיון שהתגלות הינה המשך, ייתכן הדבר; אך לפי האריז"ל תמוה הדבר לגמרי, למה אין האצילות בריאה ויש?

ברם לאמיתו של דבר, הרי שאר החידושים שבתורת האריז"ל מהווים פתרונות לקושי זה, ולשם כך אכן התגלה ה'קו', הבא לחזור ולהאיר אחר הצמצום, וכן שאר חידושי האריז"ל, כגון 'אורות מקיפים' ו'אדם קדמון', כולם באים או ליישב את הקשיים של מושג ה'צמצום', או שהם תוצאה ישירה ממנו.

ולפי הסתכלותה המיוחדת של החסידות, הרי כל החידושים הללו משתלבים היטב באופן מופתי ביצירת מערכת האלקות לפי קבלת האריז"ל.

אך הסברם של הדברים דורש מאמרים על גבי מאמרים לברר כל פרט לפי שיטת האר"י כפי שנתבארו במאות או אלפי מאמרים בחסידות בפרטיות ועוד חזון למועד.

החסידות והקבלה

לאור המתברר מן הראוי להעיר כאן נקודה יסודית על יחסה של החסידות לקבלה. לפי האמור נמצינו למדים דבר יסודי ביותר על גישת החסידות לקבלת האריז"ל. בפשטות נתפס הצמצום כפעולה מגושמת חלילה של צמצום הא-ל, ובשל כך טעו רבים בקבלת אריז"ל כידוע¹². והנה מלבד גישת החסידות שהצמצום אינו כפשוטו, מתברר, שלפי החסידות הרי עצם צורך בצמצום, נובע דוקא מן ההכרה העמוקה בפשיטות המוחלטת של הא"ס.

כלומר, הצמצום, יהא פירושו אשר יהא, הרי - לפי החסידות - עצם קיומו הוא ביטוי נפלא ועצום של גילוי נעלה ונשגב של פשיטות ואחדות השם. מכיון שהא"ס הוא כה פשוט בתכלית הפשיטות, לכן מוכרח הדבר שכל גילוי מאתו ית', נעלה ככל שיהי', אינו אפשרי אלא כשהוקדם לו צמצום כה חותך, עד שכמעט אין דמיון בין הא"ס לגילוי שלו.

11. ראה אגרת הקדש תניא סי' כ' בארוכה.

12. ראה הקדמה א' משל הרה"ק רבי שלמה לוצקר לספר 'לקוטי אמרים' של המגיד הגדול, על הקשיים בהגשמה דוקא בכתבי אריז"ל ושכיצד המגיד והבעש"ט עמלו להבהירו. וראה קובץ 'מגדל עז', כפר חב"ד תש"מ, בעריכת הר"י מונדשיין שיחי' עמ' שע"ב. ועיין גם מאמרו של הגר"כ שיחי' ב'היכל הבעש"ט' ד עמ' יט ואילך. וראה שם גליון ה' עמ' קנב מענין זה.

נקודה נוספת מוארת כאן:

בחסידות מצינו יחס מאד מורכב ביחס לקבלה: מצד אחד החסידות אינה המשך לקבלה, ויסודותיה בלתי תלויים בה כלל, ומאידך החסידות עסוקה מאד להפשיט את הקבלה מגשמיות¹³.

על יחס כפול זה אנו למדים בדברי אדמו"ר הזקן בסיום הביאור על "אמרי בינה"¹⁴ שבצוואת הריב"ש:

"ואל יחשדני שומע שאני בעיני שהבנתי דברי האריז"ל להפשיטן מגשמיותן כי לא באתי רק לפרש דברי הבעש"ט ז"ל ותלמידיו עפ"י קבלת האריז"ל, בשגם שענין זה אינו מחכמת הקבלה ומהנסתרות לה' אלוקינו כי אם מהנגלות לנו ולבנינו להאמין אמונה שלימה במקרא מלא שדבר הכתוב הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה' שאין מקרא יוצא מידי פשוטו וגם היא אמונה פשוטה בסתם כללות ישראל ומסורה בידם מאבותיהם הקדושים שהלכו בתמימות עם ה' בלי לחקור בשכל אנושי ענין האלקית אשר הוא למעלה מהשכל עד אין קץ לידע איך הוא מלא כל הארץ רק שחדשים מקרוב באו לחקור בחקירה זו. וא"א לקרב להם אל השכל אלא דוקא עפ"י הקדמות לקוחות מכהאריז"ל מופשטות מגשמיותן וכפי ששמעתי מרבותי נ"ע".

בקטע זה אנו רואים, שמצד אחד הקבלה מפרשת את החסידות, "לפרש דברי הבעש"ט ז"ל ותלמידיו עפ"י קבלת האריז"ל"¹⁵; ומצד שני, החסידות מפשיטה את הקבלה מגשמיותה. מה פשר היחס הכפול? דומה שהמבואר לעיל שופך אור על כפילות זו.

שכן, מצד אחד, ההבנה החסידית הנ"ל בפשיטות הא"ס אינו מופיעה במפורש בכתבי האריז"ל, והינה יסוד מיסודי הבנות אלקות של החסידות שהתגלו לבעש"ט ולמגיד; אך מאידך, תפיסה והסתכלות זו שופכת אור בהיר על מטרת הצמצום וענינו בתוך כל מערכת הקבלה של האריז"ל, וחידושה ביחס להרמ"ק. ואדרבה, ביסוד זה, כאשר מאירים בו את נוף הקבלה של האריז"ל, הרי לפתע כל התבנית של הע"ח מוארת באור חדש וה'צירים' מקבלים חיות חדשה לגמרי.

13. ראה בלקו"ת הוספות לויקרא (בד"ה להבין אוצ"ח): "ומזה הטעם אמר קדוש ה' הרישב"ש נ"ע אשר בלימוד ספרי הקבלה יש להיזהר שלא ידמה הדברים כפשוטן שע"ס נקרא קל-או אלוהה וכו' וגם שלא יומשך אחר כינויים גשמיים הנז' שם עד"מ". לשון אחרת מצויה ב'מאמרי אדה"ז-ענינים' (עמ' שי"ח): "וצריך להבין כל זה [הצמצום] באר היטב בהרחבת הביאור והתפשטות הגשמיות כי הנה הבעש"ט הי' מתרעם על הלומדי קבלה ואינם יודעים להפשיט הגשמיות".

14. באגה"ק סי' כ"ה.

15. ידועים דברי אדמו"ר הרש"ב "קבלה היא ביאור לחסידות" (ראה ביאור הדבר ב'קונטרס ענינה של תורת החסידות' לכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע הערה 53), ולכאורה מקור הדברים הם דברי אדה"ז המפורשים כאן!